

Súdruch dr. Biľak sa v referáte sputuje, ako je možné, že niektorí ľudia jedným dychom schvaľujú demokratizačné opatrenia ÚV, a tým istým dychom vyjadrujú nedôveru, či tento ÚV je schopný a či je v jeho záujme doviesť demokratizáciu do konca. Týmto ľuďom sa netreba čudovať. Oveľa viac sa treba čudovať s. dr. Biľakovi, ako môže mať vo vystúpení, prednesenom Ústrednému výboru KSS, takéto formulácie: „Ústredný výbor KSS si uvedomuje...“ „Ústredný výbor KSS vyjadruje presvedčenie...“ atď. Nie je toto oveľa väčšie podceňovanie Ústredného výboru, voleného orgánu — nech už bol volený za akokoľvek nedemokratických podmienok — ktorý sám má povedať aj dr. Biľakovi, čo si uvedomuje a čo nie, aké má a aké nemá presvedčenie? Osobovať si právo hovoriť za určitý orgán a ani sa ho na to, čo zaň hovorme, neopýtať, patrilo medzi praktiky odsúdeného obdobia. Človek by si myslel, že to je to najľahšie, čo by mohlo a malo zmiznúť s neblahým obdobím.

Statoční komunisti iste nechcú, aby sme ešte raz stratili dôveru ľudí — skôr než sme ju znova získali. Myslím si, že by to bolo naposledy. Veľmi teda hazardujeme, ak zostaneme iba nespokojní s podobnými vystúpeniami, ako bolo posledné vystúpenie dr. Biľaka, a túto nespokojnosť zavčas nevyjadríme.

Kultúrny život č. 16, 19. apríla 1968

Jaroslav Putík Tučné duše

Mohlo by se jim také říkat mrtvé duše, protože jsou v jistém smyslu příbuzné s těmi imaginárními bytostmi, které kupoval po ruských guberniích kolegiální rada Pavel Ivanovič Čičikov. Ovšem na rozdíl od nich se mají k světu, jedí, pijí, mluví, píšou, všelijak se činí a přičiňují, žijí řádným či neřádným rodinným životem, a přece jsou jaksi mrtvé. Těmto duším chybí duše: v češtině to zní nemyšlně, ale v ruštině je to zcela logické.

Jsou tady a žijí s námi odjakživa (a také v nás) a budou žít i nadále, zajímalo by mě, jak na ně zapůsobila naše nová doba. Výskyt první zreformované duše jsem zaznamenal onoho prosulého večera v předsádku Sjezdového paláce, nabitého studenty. Narazil jsem na známého, s kterým mám nějaké staré účty; byl spokojený, jako by celých dvacet let neusiloval o nic jiného než o tento bujarý večer. V přítomném okamžiku jsem se octl uprostřed tlačenice, dýchal jsem na krky naší mládeže, která nás přerostla nejméně o hlavu a tak jsem neměl možnost vpálit mu do tváře otázku, cože tu vlastně pohledává. Proč právě on? Zmizel mi s očí, potom jsem však na něho nečekaně narazil u stánku s moravskými klobásami. Masinota od něho jen střikala, radostně na mne mával a křičel: to je ohromný, vid, ty jim to dávají! Měl

pravdu, dal jsem si také klobásu a výborně jsme si popovídali.

Nemá cenu vyhrabávat historky z ošemetné minulosti, jasně bylo, že holoubek se přimkl k pokroku a žádán síla ho od něj neodtrhne. Vůbec mě to netěšilo, ale okřikl jsem se, nikdo nemá právo známkovat, ostatně všichni jsme se nějak přimkli a při dobré vůli každý najde svůj chlviček k vyklizení. Pochopil jsem však svůj omyl, že se tučné duše nesmíř s novým vývojem.

Mohl jsem to vlastně vědět předem. Tučné duše totiž vyznačuje skálopevný klid a naprostá jistota, že právě v jejich osobě se z úradku vyšších sil ztělesňuje pokrok. Nevadí jim, že se doba přehnalá přes několik výhybek, duše je přesvědčena, že sedí a navždy bude sedět v tom správném vlaku. Sedí tedy i ve vlaku demokratizace a už se hrne k okénkům. Aby bylo jasně, nemyslím tím jevo osobě určitý bytý stranických funkcionářů, tučné duše se vyskytuje ve všech stranách Národní fronty, patří všem třídám, vrstvám i náboženským vyznáním. Nyní jsou tedy pro demokracii, paradoxní je, že demokracie je bude potřebovat, jsou pružní, nezatížení komplexy a nabídnou na pracovním trhu přesně ty vlastnosti, jaké se budou vyžadovat.

Podle jednoho rysu se však dají vždycky rozeznat: tučné duše bývají říkavé, ale chybí jim skutečná hrdost. A hrdost vyprodána, pravil básník, který byl tučnými dušemi vypeskován jako dekadent. Vzpomněl jsem si na tato hořká slova, když jsem pročítal řeči těch, kteří po dlouhá léta vedli politiku tohoto státu a teď, tak říkajíc, odcházeli od kormidel. Těšil jsem se, že aspoň jeden bouchno do stolu nebo do vlastních prsou a bude stát na svém. Myslel jsem, že dělám dobře, zmýlil jsem se, pardon, má poklona, odcházím. Anebo jinak: provinil jsem se, byl jsem sekyrář, dogmatik, tupec, stydím se, kají se, odcházím, mea culpa. Anebo ještě jinak: nekají se, nemýlil jsem se, trvám na svém a čas ještě ukáže, kdo měl pravdu. Dokonce jsem si představoval, že některý bude pohrdlivě mlčet anebo se zachová jako onen vysoký hodnostář v Dreyfusově procesu, který na všechny nepřijemné otázky odpovídal jediným slovem: merde! Možná, že jsem špatně četl, ale jediný takový hlas jsem neobjevil, některé řeči byly obojaké, jiné s podtexty a narážkami, ale jinak nikde nic. Tučnými dušemi přišla na pomoc naše sladká čeština, která dokáže udělat z hasičů požárníka a z metařů počíšovače. Už není vina a nevína, ale jen „podíl na odpovědnosti“. A všichni jsou pro pokrok, akční program byl přijat jednomyslně. Ne, nečekám, že by se hříšníci a viníci váleli v prachu a žebrotili o vykupující slovo jako hrdinové Dostojevského, nečekám ani antické hrdiny, kteří si dali pro názor třeba upálit ruku, stačil by mi jen jediný hlas proti, abych byl spokojen a věděl, že je všechno jaksi v pořádku.

Není prý otázka, který by se nedal překonat pohrdáním, řekl kterýsi filosof. Zdá se mi, že se nikdo neodhodlal vzít na sebe tento údel. Nikdo. A to je snad nejhorší nejtěžší vysvědčení uplynulé éře. Její představitelé se jí do

jednoho zřekli, upřímně či neupřímně, ale zřekli. Něco tu tedy není v pořádku. Náš předseda doktor Goldstücker několikrát prohlásil, že považuje přeměny v naší vlasti za historický předěl evropského významu, za začátek nové éry. Zní to krásně, lichotí to národní domyšlivosti a dokonce to i zavazuje, rád bych mu věřil, ale jak si jen vysvětlit, že s novou érou bezvýhradně souhlasí i čelní představitelé staré éry?

Buď se stal zážrak a tučné duše se rozpustily na svěžím ovzduší pražského jara 68, anebo je tu nějaký omyl. Že by se zmýšlily tučné duše, ty vypočítavé, dopředu kalkulující, že by špatně odhadly trend? Ale ať už je to tak či onak, mělo by se pokračovat v odučňování: rozdělovat dál funkce, výsady, obročí, uspišit rotaci kádru i nekádru, čerstvý vzduch, pěší túry a nevim co ještě pro společné blaho.

Pro jistotu, aby Čičkové náhodou neměl co kupovat.

LL č. 9. 25. dubna 1968

Ivan Klíma Jeden projekt a jedna strana

Až mě zarazí, jak se každý zaklíná tím slovem: socialismus. Jsou-li všichni pro jisté uspořádání společnosti, je to poněkud podezřelé. Buď se nevysslovují svobodně, anebo představa toho, pro co se vyslovují, je tak vágní, že skutečně každý může být „pro“. Každý totiž může být bez rizika pro dobro a spravedlnost, pro blahobyt nebo mír, stejně jako každý může být proti podvodům, korupci, násilí či bezpráví.

To, co se až dosud v naší zemi dalo, bylo blíž k tomu, „proti“ čemu jsme. Ostatně, kdo by dnes nepřipustil, že to mělo jen málo společného se socialismem? Zato se před námi rozvírá prostor toho, pro co jsme všichni: skutečně lidský socialismus. Dávná meta, vědecký, skutečně rozumný projekt společenského uspořádání.

Ale pro co to vlastně jsme? Pro jaké uspořádání společnosti? K čemu se to denně přihlašujeme?

Víme, že je socialismus zespolečňuje výrobní prostředky, že to systém vědecky řízené společnosti, slibuje odstranit odcizení člověka — sobě i práci. Vráť práci její tvořivost a člověku, který ji vykonává uvědoměle a dobrovolně, jeho důstojnost. Má dopřát každému odměny podle jeho zásluh. A potom ještě těch několik vágních představ. Skutečně humanistická společnost, svoboda, kultura pro všechny. Rovnost. A proti tomu naše dvacetiletá praxe. Je-li projekt socialismu tím nejlepším, co kdy vytvořilo lidstvo, jak vysvětlíme stále se opakující „deformace“ při jeho uskutečňování? Stalinismus a jeho byrokraticko-policejní dědice v řadě zemí, maoinismus, vývoj v Al-

bánii a na Kubě a ovšem i u nás? Lze tak naprosto a bez zaváhání přejít opakující se varování? Stále znovu mluvit jen o deformacích, které vlastně zavinilo snad několik lidí, snad nějaká vyšší zlověstná vůle, snad imperialistické rozvlekly? Netkví kořen tragédie v samém projektu?

Tento projekt, jehož konstantním přívlastkem bývalo slovo vědecký, nese totiž všechny stopy doby, kdy vznikal, doby, která se nenávratně vzdaluje i se svými projekty; se svými ideály a sny se propadá do hlubin minulosti. Doby klanící se rozumu. Doby viry ve spásonosnou racionalitu vědy. Doby, která svrhávala Boha a eschatologický mýtus a toužila jej nahradit. (Čím? Ovšemže rozumem, vědou.) Doby, která věřila, že člověka a jeho potřeby lze beze zbytku vysvětlit a manipulovat ho tak k jeho vlastnímu štěstí. Doby, která jen málo tušila o psychologii. A věřila proto naivně a upřímně, že lze nalézt ideál pro všechny stejně přitažlivý a univerzální, jako dávalo náboženství.

Zajisté je možno pokusit se vytvářet beztržní, spravedlivější společnost, v níž by se člověk realizoval dokonaleji než v dosavadních typech společnosti, ale proč už jednou nepoložit otázku, zda je to možno učinit podle projektu více než sto let starého, zda je možno budovat fungující a šťastnou společnost na principech, které se tak často a tak úplně rozcházejí s tím, co víme, že potřebuje ke svému fungování moderní společnost a ke štěstí člověk druhé poloviny dvacátého věku?

Ve chvíli, kdy se moc pokouší realizovat nerealizovatelné, musí narazit na odpor většiny lidí. Může ustoupit anebo použít násilí. Co zůstane potom z odvěkého snu?

Nakonec na trůně tkví už jenom násilí.

Opakujme otázku: je možné a účelné budovat racionálně řízenou organizaci společnosti? Je možné to učinit už dnes? Lze předpokládat, že člověk, jehož psychika se vytvářela po tisíce let, dokáže během jedné či dvou generací proměnit své základní postoje? Zatím nás všechny zkušenosti vedou spíše k opačným závěrům. Dokonale racionální organizace umrtvuje jakýkoliv myšlenkový a společenský pohyb a je tedy počátkem konce stejně jako dokonalý chaos. Zatím nás všechny zkušenosti přesvědčily, že v okamžiku, kdy milióny lidských jedinců jsou organizovaně vlečeny k jedinému obrazu dokonalosti, k jedinému cíli, k jedinému štěstí, kdy se nad nimi počíná klenout jediný Bůh, jediný Rozum, jediný Plán nebo jediná Ideologie, blíží se katastrofa.

Racionální řízení společnosti může dnes směřovat pouze opačným směrem k zcela opačným cíli, než jak jej chápali ti, kteří až dosud společnost řídili. Problémem bude nikoliv, jak lidi podříditi jedinému modelu a jedinému názoru, ale jak vedle sebe zařadit a jak spojit ve fungující celek i nejprotichůdnější mode-